

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОРΟΣЛИХ ЯК СУБ'ЄКТІВ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ДРУГОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано рефлексивний та біхевіористичний підходи до освіти дорослих; розкрито вікові психологічні особливості дорослих людей, які необхідно враховувати у процесі їх навчання; охарактеризовано поняття "дорослий" та "дорослий учень".

Проанализированы рефлексивный и бихевиористический подходы к образованию взрослых; раскрыты возрастные психологические особенности взрослых, которые необходимо учитывать в процессе их обучения; охарактеризованы понятия "взрослый" и "взрослый ученик".

The article analyzes the reflective and behavioristic approaches to adult education; disclosed psychological characteristics of adult age to be considered in the course of their training, are characterized by the concept of "adult" and "adult learner".

Соціально-економічні перетворення в Україні кінця ХХ початку ХХІ століття спричинили необхідність постійного підвищення власної професійної кваліфікації населення, активізували потребу не лише формування нових умінь та навичок, а й здобуття нового фаху шляхом перепідготовки та перенавчання, зміни спектру діяльності. Порушена проблема, безперечно, вимагає врахування психологічних відомостей, що об'єктивно пояснюють реальний психологічний стан людей та окреслюють потенціал індивідуальних можливостей особистості.

Однак, сьогодні бракує обґрунтованих систем соціально-психологічних і психологічних засобів, які забезпечували б успішну реалізацію суспільної потреби в повторному професійному самовизначенні. Дефіцит наукових досліджень, очевидно, є наслідком тих підходів, що донедавна домінували в психологічній галузі, зокрема у сфері цілісного розгляду динаміки психіки. Отже, андрагогічний підхід до навчання дорослої людини в системі другої вищої освіти ґрунтується на врахуванні викладачами вікових особливостей дорослих, їх освітніх потреб та життєвого досвіду.

У гуманістичній психології (А. Маслоу, К. Роджерс та інші) обґрунтована провідна роль особистості у процесі власної освіти, закономірності зростання освітніх потреб людини та врахування переходу вікових особливостей в індивідуальні. Вчені доводять, що сьогодні домінантними у діяльності вчителя, викладача є духовні чинники. Останні спонукають особистість до постійного, систематичного, творчого пізнання і самопізнання, пошуку все нових його форм і засобів. Результатом такого розуміння стала концепція *рефлексивного підходу* до підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на Заході. Відмінність її від інших підходів ґрунтується на розвитку творчих здібностей педагога шляхом активної взаємодії й інтеграції досягнень психолого-педагогічної науки й досвіду професійної діяльності.

Якщо набуті знання є результатом засвоєння змісту певної наукової галузі або досвіду інших людей, то суб'єктивні включають в себе індивідуально пережиті і не завжди усвідомлювані моменти реальної професійної діяльності. У дійсності ці два види знань не існують ізольовано. Проте, у своїй сукупності вони становлять систему так званих "концептуальних схем" або "професійних конструктів", які визначають усвідомлену або неусвідомлену готовність дорослого студента до конкретних дій у неперервному процесі рефлексії тобто комплексній здатності мислення до постійного аналізу й оцінки кожного кроку професійної діяльності.

Рефлексія мислення дозволяє особистості вносити корективи в навчальну діяльність, аналізувати способи і результати своїх дій, встановлювати межі своєї діяльності, виробляти критичне до неї ставлення. Отже, пізнання відбувається більш ефективно.

Такий підхід є принципово відмінним від *біхевіористської* традиції, згідно з якою маніпулятивний контроль зовнішніх, стосовно суб'єкта навчання, чинників виступає у вигляді обов'язкових умов, необхідних для створення відповідної поведінки в навчальній діяльності у процесі здобуття другої вищої освіти [1].

З метою успішного навчання дорослих в умовах другої вищої освіти викладачі враховують психологічні особливості дорослого. Так, розвиток пізнавальних процесів у дорослої людини триває впродовж усього етапу зрілості і, навіть, у період старіння.

Згідно вікової періодизації дорослої людини виділяють юність (від 17 до 20 років); молодість

(від 20 до 30 років); зрілість (від 30 до 60 – 70 років); пізню зрілість (старість) – після 70 років. Зрілість є най тривалішим періодом онтогенезу людини, в якому відбувається найвищий розвиток духовних, інтелектуальних та фізичних здібностей людини.

Психологами доведено, що різні види пам'яті в дорослих функціонують неоднаково. Так, словесно-логічна та образна пам'ять не змінюються впродовж усього періоду зрілості. Однак, запам'ятовування слів помітно знижується в 33, а після 40-45 років погіршується. Механічна пам'ять знижується в 36 років, а потім нерівномірно погіршується до 50 років. Довільне запам'ятовування словесного матеріалу в дорослого поступово згасає, а з 50 років набуває незмінної стабільності з незначними коливаннями. У процесі навчання дорослих необхідно враховувати, що після 30 років відбувається зниження рівня накопичення інформації в пам'яті, проте, перетворення інформації завдяки процесу мислення залишається на високому рівні [2].

Молодість (24-30 років) — початковий період зрілості, який відзначається пошуками себе, виробленням індивідуальності, розв'язанням завдань спеціалізації в обраній професії, набуттям майстерності. Однак у цей час можлива і свідома зміна професії, якщо попередній вибір не виправдав себе. У період переходу до розквіту (близько 30 років), на думку деяких психологів, можлива криза в житті людини, перебудова всієї особистості. Життя перестає здаватися зрозумілим, оскільки перехід до періоду розквіту, "золотого віку" людини вимагає глибокого аналізу його та самоаналізу власної особистості. На жаль, не всі молоді люди у цей час готові до цього. Цим, певним чином, пояснюється те, що, згідно досліджень Н.В.Кузьміної, доведено: професіоналами високого класу стають приблизно 5% тих, хто зайнятий у тому чи іншому виді професійної діяльності. У решти через незначні успіхи знижується самореалізація в професійних і життєвих досягненнях, що певним чином впливає не лише на самооцінку особистості, а й на її духовне та фізичне здоров'я. Результати досліджень вікової психології свідчать, що межі збереження активності й творчих здібностей можна суттєво розширити за умов певної організації життя й діяльності людини, яка в усі періоди свого життя здатна набувати нові знання, а у процесі трудової діяльності за потреби оволодівати новими і суміжними професіями.

У 1976 році на Генеральній Сесії ЮНЕСКО було прийнято визначення дорослого як людини, що визнана дорослим у тому суспільстві, до якого вона належить. Г. Даркенвальд вважає дорослим таку людину, що вийшла з ролі учня за денною формою навчання, дитячої та підліткової соціальної ролі та взяла на себе ролі працівника, чоловіка (дружини), батька (матері). Дорослий — це людина, що грає соціально значимі продуктивні ролі та несе відповідальність за власне життя. [5; С. 57]. У даному визначенні дорослість розглядається не як віковий етап, а як соціально-психологічна характеристика.

Російський дослідник психології навчання дорослих Ю. М. Кулюткін дорослого визначає як соціально сформовану особистість, здатну до самостійного та відповідального прийняття рішень, та як суб'єкта суспільно-трудового та особистого життя [6; С. 36].

Дорослий учень – особа дієздатного віку, яка в різний спосіб поєднує навчальну діяльність із занятістю у сфері праці; це соціально зрілий, у цілому сформований індивід, який уже має статус оплачуваного працівника і повноправного громадянина, діяльного члена суспільства, що має різні соціальні обов'язки. На думку Л. Б. Лук'янової, дорослість пов'язують не стільки з віком людини, скільки з соціально-психологічними чинниками, які усвідомлює сама людина й визнає суспільство. Дорослими учнями є: учні вечірньої загальноосвітньої школи; студенти вечірньої, заочної та дистанційної форм навчання й екстерни ВНЗ; аспіранти; особи, які здобувають професію на робочому місці; слухачі курсів та інститутів підвищення кваліфікації; ті, хто проходять підготовку або перепідготовку у зв'язку із змінами у змісті їх трудових функцій; особи, які опановують нову професію в курсовій або іншій формі; учасники програм рольової освіти; учасники програм неформальної освіти, що має аматорське спрямування; особи, які займаються керованою самоосвітою тощо [7; С. 73]. Здатність самостійно приймати рішення та нести за них відповідальність є основною рисою дорослої людини.

Результати досліджень вікової психології свідчать, що межі збереження активності й творчих здібностей можна суттєво розширити за умов певної організації життя й діяльності людини, яка в усі періоди свого життя здатна набувати нові знання, а у процесі трудової діяльності за потреби оволодівати новими і суміжними професіями. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує післядипломна освіта на різних етапах життя дорослої людини.

Сьогодні дослідники говорять про нову якість сучасної людини – пластичність ("plasticity of the human adult"). Скільки б знань не отримала людина у процесі першої освіти, вона має досить високий потенціал для здобуття знань у ході неперервної освіти протягом життя.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Вершловський С. Г. Образование взрослых в России: вопросы теории. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.znanie.org/docs/Vershl.html>
- 2.Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. - Ростов-на-Дону: Изд-во "Феникс", 1996. – 512 с.
- 3.Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – Спб: питер, 2001. – С. 244 – 260
- 4.Кулюткин Ю. Н, Сухобская Г. С. Исследование познавательной деятельности учащихся вечерней школы. – М.: Просвещение, 1977.
5. Darkenwald G.G. Differences between Teaching Adults and Pre. Adults: Some Propositions and Findings. Adult education. L., 1982. P. 113.
6. Кулюткин Ю.Н. Психология обучения взрослых. М.: Просвещение, 1985. - 123 с.
7. Лук'янова Л.Б. Провідні особливості навчання дорослих / Л. Б. Лук'янова // Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи : зб. наук. пр. — К. – Ніжин : Вид. ПП Лисенко М.М., 2009. – Вип. 1. – С. 72 - 79.